

VERDRIJVEN VAN INHEEMSE SOORTEN EN
RASSEN LIJKT EEN KWESTIE VAN TIJD

"Patenten op levend materiaal bedreigen biodiversiteit"

"Internationale Samenwerking" dec. 1998; p. 10-11

Terwijl de zon in een kwartier tijd achter de horizon zakt, staat Ahmed tevreden over zijn rijstveld uit te kijken. Zijn oogst staat er prachtig bij, zo in de laatste rossige zonnestralen. Dan voelt Ahmed dat iemand op zijn schouder tikt. Inspectie. Waar heeft Ahmed het zaad voor die prachtige oogst vandaan? Dat kweekt hij al jaren zelf, zoals zijn familie dat al generaties lang doet. Maar vindt hij ook niet dat zijn rijstplanten precies lijken op die van dat grote bedrijf in de hoofdstad, dat aan zo veel van zijn collega's zaaigoed levert? Hij moet dat bedrijf betalen voor het gebruik van dat zaaigoed. Hij kweekt zijn eigen zaaigoed? Zou hij dan zo vriendelijk willen zijn dat te bewijzen? Kan hij dat niet, tja...

Ahmed bestaat niet. Hij is verzonnen, net als het hier beschreven voorval. Toch is deze op het eerste gezicht bizarre gebeurtenis in de toekomst niet ondenkbaar. Steeds meer grote, internationaal opererende bedrijven nemen patenten op genetische

eigenschappen van commercieel interessante planten en dieren. Dat kan er toe leiden dat die bedrijven het alleenrecht krijgen op bijvoorbeeld een bepaalde rijstsoort. Als dat gebeurt, moeten de gebruikers, ook arme boeren in ontwikkelingslanden, betalen. "Het 'grote geld' bestaat zo de armen", vindt mevrouw Vandana Shiva, directeur van de *Research Foundation for Science, Technology & Natural Resource Policy* in het Indiase New Delhi. "Kijk maar eens naar wat er met de neemboom gebeurt. 'Neem' (spreek uit: 'niem') staat voor: duizend zegeningen. Uit zaden van de neemboom wordt onder meer olie gewonnen, die voor allerlei doeleinden kan worden gebruikt. Boeren gebruiken de olie als natuurlijk bestrijdingsmiddel. Neemolie wordt meestal lokaal door vrouwen geproduceerd en is nu nog voor de bevolking betaalbaar." Of dat zo blijft, valt volgens Shiva te betwijfelen. "Vanwege de westerse trend naar een meer natuurvriendelijke landbouw, hebben grote ondernemingen commercieel belang

gekregen bij het exploiteren van de neemboom. Er zijn al verschillende Amerikaanse patenten op genomen. De Amerikaanse multinational Grace beschikt inmiddels over een Indiase fabriek, waar twintig ton neemzaad per dag wordt verwerkt. In de wijde omgeving van die fabriek is nauwelijks nog neemolie verkrijgbaar. Kleine boeren worden zo gedwongen om gevaarlijke chemische pesticiden te kopen."

PERVERS

Wereldwijd trekt Shiva ten strijde tegen de aantasting van het milieu. Zij ageert vooral tegen de patentering door westerse bedrijven van allerlei levensvormen. Voor het patentrecht in de Verenigde Staten heeft zij geen goed woord over: "Het is pervers. Daarin bestaat voor consumenten en boeren geen enkel recht om zichzelf te beschermen, terwijl multinationals alle rechten kunnen opeisen." Maar zij is ook teleurgesteld over de wijziging van het patentrecht in de EU.

"Hierdoor krijgen Europese bedrijven de mogelijkheid om genetisch materiaal in exclusief eigendom te krijgen." Multinationals als Grace en Monsanto hebben al vele genetische eigenschappen van de neemboom gepatenteerd. Deze bedrijven zijn verder vooral geïnteresseerd in handelsgewassen, zoals maïs, rijst en aardappelen. Die gewassen worden genetisch 'verrijkt' en gepatenteerd. Shiva: "Met een patent op zo'n verrijkt gewas verwerven westerse firma's dat gewas in exclusief eigendom. In feite komt dat neer op diefstal van de vruchten van eeuwen veredelingswerk. Boeren in bijvoorbeeld India hebben de eigenschappen van allerlei gewassen door de eeuwen heen sterk verbeterd. Daar zien ze niets voor terug. Ze zullen zelfs flink moeten gaan betalen voor verrijkt zaai- en pootgoed."

De Verenigde Staten leggen hun patentwetgeving dwingend aan handelspartners op. In handelsverdragen die de vs met allerlei landen in de wereld sluiten, staan bepalingen over de bescherming van Amerikaanse patenten, producten en bedrijven in het buitenland. Landen die zich daar niet aan houden, kunnen rekenen op problemen, variërend van verlies van de status van 'favoriete natie' (lagere invoerrechten bij export naar de vs) tot zware politieke druk. "Uiteindelijk worden alle consumenten en boeren afhankelijk van de biotechnologische bedrijven", voorspelt Shiva. "Die ondernemingen zullen wereldwijd hun zaaigoed op de markt brengen. Omdat er lokaal geen 'gewoon' zaaigoed meer te koop zal zijn, moeten boeren wel overschakelen."

"In de ontwikkelingslanden is de genetische variatie van gewassen het grootst. Tenslotte komen daar de tarwe, aardappel, koffie, rijst en maïs vandaan", zegt Nico Verhagen van de Europese Boeren Vereniging in Brussel. Hij houdt zich bezig met de maatschappelijke aspecten van de biotechnologie. Hij onderhoudt wereldwijd contacten met regionale groepen van kleine en landloze boeren. Als lobbyist bij de Europese Unie maakt hij zich sterk voor hun belangen. Verhagen wijst erop dat ook farmaceutische bedrijven op grote

schaal aan het patenteren zijn geslagen: "Voor de tropische regenwouden, zoals het Amazonegebied en de Afrikaanse en Aziatische bossen, bevatten een schat aan biodiversiteit. MSD (Merck, Sharp & Dohme), één van de grootste farmaceutische bedrijven ter wereld, is daar al jaren bezig. Zij hopen nieuwe moleculaire verbindingen te vinden, die bruikbaar zijn tegen ziekten. Ook op deze manier worden natuurlijke rijkdommen onttrokken aan het Zuiden."

Shiva: "In hoeverre is het geoorloofd om patent te nemen op levend materiaal, zoals cellen, DNA-structuren en genen? Zelf vind ik het ethisch onjuist dat levende organismen of het leven zelf privé-eigendom kunnen zijn. Het is bovendien strijdig met het verdrag op de biodiversiteit, waarbij is bepaald dat alle levensvormen hun eigen intrinsieke waarde bezitten."

EUROPESE PATENTWETTEN

Het Europees Parlement heeft tien jaar gediscussieerd over de herziening van de patentwetgeving. In juni is uiteindelijk een wetsvoorstel aangenomen. Daardoor is het nu ook in Europa mogelijk om erfelijke eigenschappen van levende wezens te patenteren. Eiwitten, genen en transgene dieren (waarbij een gen van een ander dier is ingebracht) vallen onder de nieuwe wetgeving. In de vs bestaan deze verruimde patentwetten al enige tijd.

"De discussie over het patentrecht in het Europese Parlement begon in 1988 met een publicatie van een eerste voorstel door de Europese Commissie", zegt Verhagen. "Het ging daarbij om de eigendomsrechten op genetisch gemanipuleerde planten, (zoals soja, tomaten en rijstsoorten) en dieren zoals stier 'Herman' en het schaap 'Dolly'. Nu kan ook zaaigoed worden gepatenteerd. Zo'n patent wordt verkregen door een genetisch monster te nemen en dat bij een patentbureau onder te brengen. Zelfs als onderzoekers eigenlijk niet precies weten wat er in het monster zit, kan het toch worden gepatenteerd. In Europa lijkt de Europese Commissie zelfs nog een stap verder te gaan. Onder de nu aangenomen patentwetge-

ving zal de omkering van de bewijslast gelden. Boeren moeten dan maar bewijzen dat zij zaai- en pootgoed gebruiken dat niet van de patenthouder afkomstig is."

"Overigens houden de biotechnologische bedrijven zich alleen bezig met de grote en commercieel interessante handelsgewassen zoals tarwe, maïs, soja en aardappelen", zegt Verhagen. "Niet met bijvoorbeeld sorghum of kouseband, dat in Derde-Wereldlanden veel wordt gegeten. Bovendien gaat het om een beperkt aantal multinationals die zich met dit soort onderzoek bezig houdt. Bij commercieel interessante gewassen is de kans op een monopoliepositie op de zaad- en afzetmarkten niet denkbeeldig. Het verdrijven van inheemse soorten en rassen lijkt dan een kwestie van tijd. Zo zijn in Nederland sinds de jaren zeventig allerlei inheemse appelsoorten niet meer te krijgen. Die waren niet meer commercieel interessant en dus zijn er in de supermarkten alleen maar Chileense, Franse en een beperkt aantal Nederlandse variëteiten te koop. Daar komt nog bij dat de monoculturen die zo ontstaan, erg vatbaar zijn voor allerlei ziekten. Denk maar eens aan hoe de varkenspest in Noord-Brabant en Gelderland heeft geheerst. Dus zowel kleine boeren als consumenten zullen wereldwijd de gevolgen van deze biotechnologische revolutie ondervinden."

OP VERSCHILLENDE
INHEEMSE
GEWASSEN,
WAARONDER RIJST,
KUNNEN WESTERSE
BEDRIJVEN PATENTEN
NEMEN. VANDANA
SHIVA: "IN FEITE
KOMT DAT NEER OP
DIEFSTAL VAN DE
VRUCHTEN VAN
EEUWEN
VEREDELINGSWERK"
(FOTO: LINEAIR)

→ Lucas van der Hoeven ←